

Wintervogels **binnen**
ANLb-monitoringsgebieden
in Gelderland **in de**
winter **van** 2017/2018

Roy Slaterus

Sovon-rapport 2018/52

Wintervogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in de winter van 2017/2018

Roy Slaterus

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de
Provincie Gelderland

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de Provincie Gelderland

Wijze van citeren: Slaterus R. 2018. Wintervogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in de winter van 2017/2018. Sovon-rapport 2018/52. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: Roy Slaterus

Opmaak: John van Betteray, Sovon Vogelonderzoek Nederland

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Dankwoord	2
1. Inleiding	3
2. Werkwijze	5
2.1. Doelstelling en aanpak	5
2.2. Methode van het veldwerk	6
2.3. Wervingsacties	7
2.4. Verwerking van gegevens	7
2.5. Weer	7
3. Resultaten winter 2017/2018	11
3.1. Totalen	11
3.2. Soortbesprekingen	12
4. Conclusies en aanbevelingen	19
Verwijzingen	20
Bijlage	21
Bijlage 1. Watervogelgebieden en PTT-telpunten geteld in 2017/2018 in Gelderland	21

Dankwoord

Bij de totstandkoming van dit rapport en de uitvoering van het veldwerk dat daaraan ten grondslag lag, waren verschillende personen betrokken. Een woord van dank gaat in de eerste plaats uit naar de vele vrijwilligers die binnen de langlopende monitoringprojecten (watervogels en PTT) tellingen hebben uitgevoerd in Gelderland in de winter van 2017/2018. Voorts leverde Robbert Wolf namens Provincie Gelderland een belangrijke bijdrage aan de projectorganisatie. Tevens voorzag hij een conceptversie van dit rapport van commentaar. De begeleiding vanuit Sovon was in handen van Roy Slaterus.

Daarnaast waren meerdere Sovon-medewerkers betrokken bij dit project. Zo spanden Albert de Jong, Harvey van Diek en Joost van Bruggen zich wederom in om vrijwilligers te werven, met name voor de PTT-tellingen. Willem van Manen, Menno Hornman, Dirk Zoetebier en Wolf Teunissen verzorgden de inhoudelijke ondersteuning van dit project. Erik van Winden en Jeroen Nienhuis hielpen bij het maken van het kaartmateriaal en de analyse. En John van Betteray nam de lay-out van het rapport voor zijn rekening. Zij worden allen hartelijk bedankt voor hun bijdragen.

1. Inleiding

De provincie Gelderland wil uitspraken doen over het effect van agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb). Een van de deelvragen heeft betrekking op de in deze gebieden overwinterende vogels. In Gelderland worden de volgende soorten als 'niet-broedvogel' betrokken bij de beleidsmonitoring en – evaluatie in het kader van ANLb: Blauwe Kiekendief, Geelgors, Goudplevier, Keep en Kleine Zwaan. De vraag met betrekking tot het effect van ANLb heeft alleen op provinciaal niveau en niet op het niveau van leefgebieden beantwoord te worden. Voor de beantwoording is het nodig dat er voldoende meetpunten (steekproefgebieden) liggen binnen en buiten de in het kader van ANLb beheerde gebieden. Dat laatste is nodig om de situatie in beheerd gebied te

kunnen vergelijken met de situatie in regulier agrarisch gebied.

Tegen deze achtergrond zijn door Sovon Vogelonderzoek Nederland in de winter van 2017/2018 inspanningen verricht met betrekking tot de monitoring van bovengenoemde doelsoorten in Gelderland. In deze rapportage wordt de aanpak hiervoor beschreven en worden de resultaten in beeld gebracht. Het betreft de tweede opeenvolgende winter waarin deze ANLb-monitoring is uitgevoerd; waar mogelijk worden vergelijkingen gemaakt met de resultaten uit de winter van 2016/2017 (Slaterus 2018).

2. Werkwijze

2.1. Doelstelling en aanpak

Het doel is het verzamelen van informatie over de aantalsontwikkelingen van de vijf doelsoorten in voor ANLb-monitoring relevante gebieden in Gelderland. Twee van de bestaande meetnetten zijn van belang: het landelijke meetnet Watervogels en het PTT-project (Punt Transect Tellingen, ofwel meetnet Wintervogels). In tabel 1 zijn enkele kerncijfers over deze meetnetten samengevat en is aangegeven welke meetnetten voor de soort in kwestie relevant zijn.

De beoogde monitoring betreft, waar nodig, een aanvulling op de bestaande NEM-meetnetten en de inmiddels opgezette landelijke monitoring voor ANLb, zodanig dat op termijn voor bovenstaande soorten een uitspraak kan worden gedaan op het niveau van de provincie Gelderland. Daarbij is het streven dit zoveel mogelijk te doen via het werven en begeleiden van vrijwilligers voor het tellen van extra Gelderse meetroutes/plots in de bestaande meetnetten.

De aanpak is hieronder per soort beschreven. Bij de Geelgors en Keep is de aanpak zo ongeveer gelijk, dus die soorten zijn gezamenlijk behandeld.

Blauwe Kiekendief

De Blauwe Kiekendief is vooral in het winterhalfjaar in Gelderland aanwezig. De soort foerageert dan op onder meer kleine zoogdieren in open agrarische gebieden en op heidevelden. Lokaal wordt er gezamenlijk overnacht op slaapplekken die vooral gelegen zijn in natuurgebieden (moeras, vochtige ruigten). Bij de maandelijkse tellingen van ganzen/zwanen en watervogels wordt deze soort al meegenomen. Dit levert totalen per telgebied op. Aanvullend hierop hebben we de tellers – net als in de voorgaande winter – opgeroepen om waarnemingen van deze soort nauwkeurig op kaart in te tekenen.

Hiermee wordt alleen een beeld verkregen van het voorkomen van Blauwe Kiekendieven in de open agrarische gebieden waar ganzen en andere watervogels worden geteld. Ook in droge, kleinschaliger landschappen, zoals agrarisch gebied in de Achterhoek, kunnen in de winter Blauwe Kiekendieven voorkomen. Voor dergelijke gebieden is ingezet op het werven van vrijwilligers voor extra PTT-routes (zie Geelgors en Keep).

Geelgors en Keep

De monitoring van de Geelgors en de Keep geschiedt op basis van het PTT. Deze methode werkt met vaste routes, elk bestaande uit twintig telpunten. Op elk

Tabel 1. Relevante meetnetten van de vijf soorten niet-broedvogels

Meetnet	Watervogels	PTT
Kader	NEM, ANLb	ANLb
Opdrachtgevers	WOT/LNV, RWS, BIJ12	BIJ12
Organisatie	Sovon (ism RWS,CBS)	Sovon
Startjaar	1975	1978
Blauwe Kiekendief	X	X
Geelgors		X
Goudplevier	X	
Keep		X
Kleine Zwaan	X	

punt worden gedurende vijf minuten alle vogelsoorten geteld. Het PTT is een midwintertelling die jaarlijks plaatsvindt in de periode 15 december t/m 1 januari. Voortbordurend op Teunissen *et al.* 2015 zijn voor uitspraken op provinciaal niveau, ten minste 400 telpunten in of nabij beheerd ANLb-gebied nodig en een vergelijkbaar aantal daarbuiten (als referentiegebied). Met een PTT-punt wordt in beginsel een oppervlakte van 28 ha bestreken (oftewel, gemiddeld wordt vanaf elk punt 300 meter in het rond gekeken). Met 400 punten wordt, ook als ze maar deels in of bij beschikt gebied liggen, een grote steekproef bereikt. Inspanningen zijn verricht om het aantal vrijwilligers dat in de winter van 2016/2017 meedeed op peil te houden om zodoende opnieuw een dergelijke steekproef te bereiken.

Goudplevier

Nederland herbergt met name in oktober-november internationaal belangrijke aantallen Goudplevieren. De monitoring van deze soort in het kader van het NEM (landelijk meetnet Watervogels) gebeurt door middel van maandelijkse tellingen in Natura 2000-gebieden (wetlands), terwijl deze soort voor meer dan de helft in agrarisch gebied buiten wetlands voorkomt (Kleefstra *et al.* 2014). Er zijn aanwijzingen dat de Goudplevier in agrarisch gebied een andere trend laat zien dan in wetlands. Daarom wordt voor het bepalen van de landelijke trend ook eens in de zes jaar een extra, integrale telling georganiseerd, maar deze is niet standaard in het NEM opgenomen. Binnen Gelderland zijn er twee belangrijke concentratiegebieden, namelijk de Nijkerker- en Putterpolder en de omgeving van Elburg. Voor deze gebieden zijn extra inspanningen verricht om de aantallen en verspreiding van Goudplevier nauwkeurig in beeld te brengen. Aan de vaste watervogeltellers is gevraagd om hun waarnemingen nauwkeurig op kaart in te tekenen.

Kleine Zwaan

In het kader van het landelijk Meetnet Watervogels worden de belangrijkste gebieden van de Kleine Zwaan elk winterhalfjaar geteld. In Gelderland gaat het specifiek om de omgeving van de Randmeren. Daarnaast komen kleine concentraties voor in het rivierengebied. Ook deze worden maandelijks geteld (deels per boot en deels vanaf de oever). Om meer te weten te komen over de verspreiding binnen de telgebieden hebben we ook voor deze soort de tellers opgeroepen om waarnemingen nauwkeurig op kaart in te tekenen.

2.2. Methode van het veldwerk

De betreffende vogeltellingen zijn uitgevoerd binnen ofwel het landelijke meetnet Watervogels of het PTT-project. Beide kennen een eigen methodiek, die hieronder kort wordt besproken.

Meetnet Watervogels

Het Meetnet Watervogels is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit is een samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat (RWS), Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Sovon. Het veldwerk wordt grotendeels uitgevoerd door vrijwilligers en medewerkers van het Rijk, provincies, instituten en terreinbeherende organisaties. De monitoring volgt een vaste systematiek met een jaarlijks vergelijkbare telinspanning (Koffijberg *et al.* 2000, Soldaat *et al.* 2004) en steunt op twee belangrijke onderdelen:

1. Maandelijks tellingen in monitoringgebieden gedurende het winterhalfjaar. Dit betreft veelal grotere, (inter)nationaal belangrijke wateren, waaronder alle Rijkswateren en Natura 2000-gebieden. Hier worden alle watervogelsoorten geteld. Voorts worden ganzen en zwanen geteld in (inter)nationaal belangrijke foerageergebieden ('ganzengebieden'), veelal in agrarisch gebied. Het overgrote deel van deze gebieden wordt maandelijks van september tot en met april geteld; Waddenzee, Zoete Rijkswateren en Zoute Delta, zelfs jaarrond vanwege hun grote belang. De resultaten van de maandelijks tellingen vormen de basis voor het bepalen van trends, zowel landelijk als per Natura 2000-gebied.
2. Midwintertelling halverwege januari. Tijdens deze telling worden vele (overige) gebieden onderzocht als aanvulling op de monitoringgebieden, evenals concentratiegebieden van zee-eenden in Waddenzee en Noordzee. De telling, in het kader van de International Waterbird Census van

Wetlands International, geeft inzicht in de landelijke verspreiding en populatiegrootte van overwinterende watervogels en levert een belangrijke bijdrage aan het periodiek bepalen van internationale populatiegroottes en 1%-normen.

Er wordt gewerkt met vaste telgebieden – met zo goed mogelijk in het veld herkenbare begrenzingen – die overdag worden bezocht en gebiedsdekkend (integraal) worden geteld op alle aan water gebonden vogelsoorten op een van tevoren vastgestelde datum (in het weekeinde in het midden van de maand). Verdere details en achtergronden over de telmethode zijn na te lezen in de door Sovon uitgebrachte telhandleiding (Hornman *et al.* 2012, te downloaden via www.sovon.nl/nl/watervogels). Jaarlijks wordt een rapportage opgesteld over de resultaten van het landelijke meetnet, waarin onder meer de aantalsontwikkelingen en verspreiding van de onderzochte vogelsoorten worden geschetst (zie bijvoorbeeld Hornman *et al.* 2015, eveneens te downloaden via bovengenoemde link).

De extra inspanningen in het kader van de (Gelderse) ANLb-monitoring zijn er niet op gericht om meer gebieden te tellen, maar om nauwkeuriger de waarneemlocaties van de doelsoorten vast te leggen. Er worden hierdoor puntwaarnemingen verzameld, in plaats van totalen per gebied. Van elk van deze puntwaarnemingen wordt vervolgens gekeken of deze 1) binnen de begrenzingen van het beschikt gebied liggen (ANLb, of 2) buiten de begrenzingen van het beschikt gebied maar wel in agrarisch gebied (referentie), of 3) elders gelegen zijn (overig). Waarnemingen die niet nauwkeurig zijn ingetekend zijn minder goed bruikbaar. Er kan gekeken worden in welke van de drie categorieën het middelpunt van het betreffende telgebied ligt, maar dat is minder nauwkeurig.

PTT-project

Het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT) is het langst lopende monitoringproject van Sovon. Het is gestart in 1978, kende enige varianten maar bestaat tegenwoordig uit een jaarlijkse decembertelling. Het heeft als doel om de aantallen en verspreiding vast te leggen van min of meer algemene wintervogels, in aanvulling op de andere wintervogelprojecten (o.a. watervogeltellingen). Alle soorten worden geteld. Voor ca. 80 soorten levert dit project onmisbare informatie op. Het gaat zowel om overwinteraars uit Noord- en Oost-Europa als Nederlandse standvogels. De werkwijze is relatief eenvoudig. Het gaat om een eenmalige telling in de periode van 15 december tot en met 1 januari. Er wordt geteld langs een vaste telroute met 20 vaste telpunten. Per punt wordt precies vijf minuten geteld. Verdere details en achtergronden over de telmethode zijn na te lezen in de

door Sovon uitgebrachte telhandleiding (van Manen & de Jong 2016, te downloaden via sovon.nl/ptt). De extra inspanningen in het kader van de (Gelderse) ANLb-monitoring zijn er op gericht om meer telpunten die bruikbaar zijn voor de ANLb-monitoring te tellen en zodoende van de doelsoorten meer puntwaarnemingen te verzamelen. Ook hier geldt dat van elk van deze puntwaarnemingen vervolgens gekeken wordt of deze 1) binnen de begrenzingen van het beschikt gebied liggen (ANLb, of 2) buiten de begrenzingen van het beschikt gebied maar wel in agrarisch gebied (referentie), of 3) elders gelegen zijn (overig).

2.3. Wervingsacties

Op verschillende manieren zijn extra oproepen gedaan, zowel onder vaste watervogeltellers om de doelsoorten op kaart in te tekenen, als onder potentiële nieuwe tellers, om voor het PTT te gaan tellen. Deze oproepen werden gedaan via nieuwsbrieven aan vaste tellers en algemene berichten op www.sovon.nl en via social media.

Voldoende PTT-telpunten

Door net als een jaar eerder ruim aandacht te schenken aan het belang van de PTT-tellingen, zijn de streeftaantallen voor ANLb-telpunten zijn wederom ruim gehaald (zie tabel 2). De aantal bleven op peil onder meer dankzij het gericht benaderen van (oud-)tellers met de vraag om opnieuw deel te nemen. De nieuwe mogelijkheid om in het veld waarnemingen in te voeren via de app Avimap maakte deelname aantrekkelijker; zie bijvoorbeeld het instructiefilmpje via www.youtube.com/watch?v=seFWtJNxOAO.

Nauwkeurig intekenen tijdens watervogeltellingen Ook aan de oproepen om tijdens watervogeltellingen doelsoorten nauwkeurig op kaart in te tekenen is gehoor gegeven; ook voor dit project kan tegenwoordig gebruik worden gemaakt van de app Avimap. Net als tijdens de vorige winter leverde dit vooral voor de Goudplevier veel waardevolle gegevens op; van de 54 waarnemingen werden er maar liefst 40 nauwkeurig ingetekend (74%); ter vergelijking, vorig jaar betrof het 42 van de 60 waarnemingen (70%). Bij Kleine

Tabel 2. Aantal getelde PTT-telpunten in Gelderland in de winter van 2017/2018, onderverdeeld in beschikt gebied, referentiegebied en overig gebied.

Telpunten	Geteld	Streeftaantal
Beschikt	569	400
Referentie	753	400
Overig	1184	n.v.t.

Zwaan en Blauwe Kiekendief ging het om respectievelijk zes van de 33 waarnemingen (18%) en zes van de 15 (40%).

2.4. Verwerking van gegevens

De veldwaarnemingen zijn genoteerd op kaarten of tablet. Na afloop van de tellingen zijn de gegevens ingevoerd in de online invoermodule van Sovon. Een groot voordeel van de online invoermodule is dat bewerkingen transparant en reproduceerbaar zijn. De aantallen per telgebied zijn opgenomen in het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Hierdoor zijn de gegevens ook toegankelijk in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFD).

2.5. Weer

Het weer speelt op verschillende manieren een rol bij het verrichten van vogeltellingen. Enerzijds is er variatie in de aanwezigheid en talrijkheid van vogelsoorten afhankelijk van de weersomstandigheden (denk aan verschillen tussen zachte en strenge winters) en anderzijds kunnen ongunstige weersomstandigheden zoals mist, regen en harde wind het veldwerk bemoeilijken. In deze paragraaf wordt daarom een beeld geschetst van de weersomstandigheden in de winter van 2017/2018. Het is samengesteld aan de hand van informatie op www.knmi.nl. Eerst wordt een globale beschrijving gegeven en daarna volgt een meer gedetailleerde beschrijving per maand; alle maanden van het watervogeltelseizoen (september-april) worden behandeld.

Algemene karakteristiek

De winter was vrij zacht met in De Bilt een gemiddelde temperatuur over de periode van december 2017 tot februari 2018 van 3,7°C, tegen 3,4°C normaal. Het zachte karakter kwam voor rekening van december en januari. December was met een gemiddelde temperatuur van 4,9°C ruim een graad zachter dan normaal. Januari eindigde met 5,6°C zelfs in de top tien van zachtste januarimaanden in ruim een eeuw. Beide maanden verliepen ook somber en nat. Het contrast met februari was dan ook groot. Februari was niet alleen uitzonderlijk zonnig en droog, maar met een gemiddelde temperatuur van ca. 0,7°C ook 2,6°C kouder dan normaal. In totaal werden in De Bilt 33 vorstdagen (minimumtemperatuur lager dan 0,0°C) geregistreerd, tegen een langjarig gemiddelde van 28. Maar liefst 23 van de 33 vorstdagen waren in februari. Lange tijd zag het er naar uit dat de winter geheel zonder ijsdagen (maximumtemperatuur lager dan 0,0°C zou verlopen). Het zeer koude winterweer eind februari leverde lokaal echter drie ijsdagen op

rij. In De Bilt werd op de valreep één ijsdag geregistreerd, normaal telt de winter er zeven. Sneeuw van betekenis viel deze winter vooral in december. Op 10 december veroorzaakte een storing die over het midden van Nederland trok in grote delen van Nederland 5-10 cm sneeuw. Een volgende storing trok op 11 december noordoostwaarts. Deze zorgde in het westen en midden voor 10-15 cm, waardoor de sneeuwlaag daar op veel plaatsen aangroeide naar 15-20 cm. Op de Veluwe kwam tijdelijk een sneeuwdek van meer dan 30 cm tot stand. In tabel 3 worden enkele belangrijke weersvariabelen voor de periode september tot april samengevat.

September 2017

September was een koele maand met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 13,7°C, tegen een langjarig gemiddelde van 14,5°C. Onder invloed van een hogedrukgebied ging de maand rustig en droog van start. De eerste vijf dagen liep de temperatuur daarbij in de middag in delen van het land nog op tot boven de 20,0°C ('warme dag'). Na de 5e volgde een wisselvallig tijdvak. Daarbij was het op veel dagen koeler dan normaal. Ook tijdens de nachten koelde het soms fors af. Op 17 september werd het in Woensdrecht 2,9°C, de landelijk laagste temperatuur van de maand. Aan het einde van de maand stabiliseerde het weer onder invloed van een hogedrukgebied boven Scandinavië. De temperatuur liep daarbij overdag weer op en plaatselijk werden op 25, 27,28 en 29 september nog warme dagen geregistreerd. Uiteindelijk werden er in De Bilt in september zeven warme dagen genoteerd, minder dan het normale aantal van tien. Zomerse dagen (maximumtemperatuur 25,0°C of hoger) kwamen niet voor; normaal telt september in De Bilt nog twee van zulke dagen. Gemiddeld over het land kwam de neerslagsom uit op 134 mm, tegen 78 mm normaal, en daarmee was september een zeer natte maand. De regionale verschillen waren echter bijzonder groot. Vooral de kustgebieden waren zeer nat. Het grootste deel van

de maandsom viel tussen 8 en 18 september. Een actieve depressie veroorzaakte op 13 september bovendien de eerste herfststorm van het jaar. Langs de kust stormde het geruime tijd (windkracht 9). Met gemiddeld over het land 154 zonuren, tegen normaal 143, was september aan de zonnige kant.

Oktober 2017

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 13,3°C, tegen 10,7°C normaal, eindigt oktober 2017 bij de vier zachtste oktobermaanden sinds 1901. De maand ging zeer wisselvallig en nat van start. In een brede westelijke stroming werd het weer in onze omgeving bepaald door depressies die van de oceaan naar Scandinavië trokken. De temperatuur was hierbij normaal voor de tijd van het jaar. Vanaf 10 oktober werd een hogedrukgebied boven het Europese continent bepalend voor het weer. Met een zuidelijke stroming werd zeer zachte lucht aangevoerd. Met regelmatig veel zon leek het eerder nazomer dan herfst. Van 13 tot en met 16 oktober liep de temperatuur lokaal op tot boven de 20,0°C. Op 16 oktober werd het in het zuiden van het land zelfs zomers warm. Op de 17e werd het 2 tot 4 graden minder zacht dan verwacht. Oorzaak waren bosbranden op het Iberisch Schiereiland. De rook van deze branden werd met de zuidenwind naar ons land gevoerd en versluisde grotendeels de zon. Op de 18e en 19e was deze versluiting verdwenen en in delen van het land werd het opnieuw 20,0°C of hoger. In totaal werden in oktober in De Bilt drie warme dagen geregistreerd, tegen twee normaal. In het zuiden van het land werden lokaal zes warme dagen genoteerd. Op 20 oktober kwam er een einde aan het zeer zachte weer. Tussen lagedrukgebieden ten noorden van ons land en een hogedrukgebied ten zuiden, werd de stroming westelijk en het weer wisselvallig. Aan het einde van de maand draaide de stroming naar noordwest en stroomde koele lucht uit over ons land. Oktober was gemiddeld over het land met 64 mm regen een vrij droge maand; het langjarige gemiddelde

Tabel 3. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren en neerslaghoeveelheid) voor de periode september 2017 tot april 2018, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor langjarig gemiddelde 1981-2010.

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2017/18	Ref	2017/18	Ref	2017/18	Ref
September	13,7	14,5	154	143	134	78
Oktober	13,3	10,7	105	115	64	83
November	7,3	6,7	71	63	79	82
December	4,9	3,7	32	49	112	80
Januari	5,6	3,1	50	62	89	73
Februari	0,7	3,3	162	85	23	55
Maart	4,7	6,2	132	125	60	68
April	12,2	9,2	181	178	74	44

bedraagt 83 mm. De helft van deze maandsom viel gedurende de eerste tien dagen van de maand. De meeste regen viel, zoals vaak in een herfstmaand, in de kustprovincies. Gemiddeld over het land scheen de zon 105 uren, vrijwel gelijk aan het langjarige gemiddelde van 113. Alleen het begin en eind van de maand verliepen aan de sombere kant.

November 2017

Met een gemiddelde temperatuur van ca. 7,3°C tegen een langjarig gemiddelde van 6,7°C was november vrij zacht. De maand begon met een zuidwestelijke aanvoer en temperaturen ruim een graad boven normaal. Vanaf 5 november draaide de wind naar het noordwesten en stroomde koude lucht over ons land. Op 6 november kwam daarbij voor het eerst deze herfst de temperatuur onder het vriespunt. Daarna volgde een wisselend weerbeeld met een afwisseling van koude en zachte dagen. Van 20 tot en met 23 november zorgde een depressie die vanaf de oceaan noordwestelijk van ons land langstrok voor een zuidelijke aanvoer. De gemiddelde temperaturen liepen daarbij op tot ruim 5,5°C boven normaal. Daarna keerde de noordwestelijke stroming weer terug en verliep de laatste week vrij koud met in de nacht temperaturen die lokaal tot onder het vriespunt daalden. De Bilt telde deze maand in totaal vier vorstdagen, tegen vijf normaal. Met gemiddeld over het land 79 mm lag de hoeveelheid neerslag rond het langjarig gemiddelde van 82 mm. Bijna elke dag viel er wel neerslag. Het natst werd het deze maand in de noordelijke kustprovincies. Met gemiddeld over het land 71 uren zonneschijn, tegen een het langjarig gemiddelde van 63 uur, was de maand vrij zonnig. De maand kende geen uitgesproken sombere of zonnige perioden.

December 2017

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 4,9°C, tegen een langjarig gemiddelde van 3,7°C, was december zacht. De maand begon koud en mistig onder invloed van een hogedrukgebied bij de Britse Eilanden. Het hogedrukgebied verplaatste zich naar Midden-Europa en tot en met 7 december was het zacht. Daarna trok een lagedrukgebied naar Scandinavië en vormde zich een grootschalige trog boven West-Europa die tot op grote hoogte gevuld was met koude lucht. Er waren talrijke winterse buien. Omdat de koude lucht met noordwestelijke winden over warm zeewater werd aangevoerd, werd het niet echt koud. De temperatuur kwam overdag nog ruim boven nul uit en 's nachts vroom het niet of nauwelijks. Op 10 en 11 december veroorzaakten twee storingen die over Nederland trokken veel sneeuw. Vanaf 13 december lagen de temperaturen enkele dagen rond normaal, maar vanaf 17 december werd het zacht, bewolkt en soms mistig en meest

droog onder invloed van een hogedrukgebied boven Midden- en West-Europa. De laatste twee dagen van de maand verliepen zeer zacht. Er werden in De Bilt zes vorstdagen geteld; normaal zijn dat er 13. IJsdagen kwamen in De Bilt niet voor. Wel bleef het op 2 december in de mist in het oosten en zuiden plaatselijk de hele dag vriezen. Met gemiddeld over het land 112 mm neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 80 mm verliep de maand nat. In een strook over het midden viel de meeste neerslag. In het midden, westen en op de Veluwe viel plaatselijk meer dan 150 mm. Een groot deel van de maandsom viel in de periode van 7 tot en met 14 december en op de laatste twee dagen van de maand. Van 8 tot en met 11 december sneeuwde het van tijd tot tijd. Op 10 december veroorzaakte een storing die over het midden van Nederland oostnoordoostwaarts trok in grote delen van Nederland 5-10 cm sneeuw die in het zuiden weer grotendeels wegsmolte. Een volgende storing trok op 11 december over Limburg noord-oostwaarts. Deze zorgde in het westen en midden voor 10-15 cm, waardoor de sneeuwlaag daar op veel plaatsen aangroeide naar 15-20 cm. Op de Veluwe kwam tijdelijk een sneeuwdek van meer dan 30 cm tot stand. De zon scheen deze maand gemiddeld over het land ongeveer 32 uur, terwijl het langjarig gemiddelde 49 uur is.

Januari 2018

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 5,6°C, tegen normaal 3,1°C, eindigde januari nipt in de top tien van zachtste januarimaanden in ruim een eeuw. Winters weer ontbrak compleet en vrijwel de gehele maand lag de temperatuur ruim boven de normale waarde voor de tijd van het jaar. De eerste vijf dagen van het jaar trokken er in een westelijke stroming talrijke storingen over het land. Daardoor was het wisselvallig met veel regen en met maxima van 8 tot 12 graden uitermate zacht. Daarna was hogedruk bepalend voor het weer tot aan de 14e. Op de meeste dagen was het droog en vrij rustig. Vanaf half januari kwam er een krachtige weststroming tot stand. Het was vrij zacht, wisselvallig, met soms veel wind. Op 24 januari werd zeer zachte lucht aangevoerd. In een groot deel van het land werden maxima van 13 tot ruim 14°C genoteerd. De laatste dagen van de maand bleef het in een westelijke stroming licht wisselvallig en vrij zacht voor de tijd van het jaar. In totaal werden in De Bilt vier vorstdagen gemeten; het langjarige gemiddelde bedraagt er 13. IJsdagen kwamen nergens in het land voor; het normale aantal bedraagt drie. Met gemiddeld over het land 89 mm, tegen 73 mm normaal, was januari een vrij natte maand. De regionale verschillen waren niet al te groot. Sneeuw is er niet of nauwelijks gevallen. Op 18 januari trok een stormdepressie over het Waddengebied naar Duitsland. Langs de

(zuid)westkust trok de wind lokaal aan tot zware storm (kracht 10), soms enige tijd zelfs tot een zeer zware storm (kracht 11). Ook landinwaarts stond op behoorlijk wat plaatsen enige tijd een windkracht 8 (stormachtige wind) of 9 (storm). Daarbij deden zich op uitgebreide schaal windstoten voor van 110 tot ruim 125 km/uur. Windstoten van ruim 120 km/uur diep in het binnenland zijn zeldzaam. De storm hoorde bij de tien zwaarste sinds 1970. Gemiddeld over het land scheen de zon 50 uren tegen een langjarig gemiddelde van 62 uren. Januari was hiermee de tweede sombere wintermaand op rij.

Februari 2018

Februari was een koude maand met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 0,7°C, tegen 3,3°C normaal. De eerste dagen van de maand was het onder invloed van een depressie wisselvallig. Vanaf de 4e werd een hogedrukgebied bepalend voor het weer. Het was een aantal dagen droog met veel zon. Tijdens de nachten vror het licht tot matig maar overdag was het enkele graden boven het vriespunt. Vanaf de 9e lag de temperatuur een week rond of iets boven de normale waarde. Vanaf de 16e werd het weer tot aan het einde van de maand bepaald door hogedrukgebieden. De temperatuur deed iedere dag een stapje terug. Aanvankelijk vror het tijdens de nachten op uitgebreide schaal licht tot matig maar liep de temperatuur overdag nog op tot een aantal graden boven het vriespunt. Tijdens de laatste dagen van de maand stroomde lucht vanuit Siberië over ons land. Tijdens de nachten vror het op uitgebreide schaal matig, lokaal zelfs streng. Ook overdag bleef het op 26, 27 en 28 februari lokaal vriezen. In De Bilt gebeurde dat alleen op de laatste dag van de maand. In De Bilt werden in februari in totaal 23 vorstdagen genoteerd, tegen 13 normaal. Februari was gemiddeld over het land een uitzonderlijk zonnige maand met 162 zonuren, tegen 85 uren normaal. Februari was ook een droge maand met gemiddeld over het land 23 mm neerslag, tegen 55 mm normaal. Ongeveer de helft van deze hoeveelheid viel tijdens de eerste drie dagen van de maand. Vermeldenswaardig waren sneeuwbuien die de laatste dagen van de maand over met name het noorden van het land trokken.

Maart 2017

Met een gemiddelde temperatuur van 4,7°C tegen normaal 6,2°C was maart koud. De maand kende grote tegenstellingen, met zowel zachte als zeer koude perioden. De maand begon met een voortzetting van het koude weer van februari onder invloed

van een hogedrukgebied boven Scandinavië. De temperatuur kwam de eerste twee dagen in De Bilt niet boven het vriespunt en daarmee was sprake van twee officiële ijsdagen. Normaal telt maart geen ijsdagen meer. Op 4 maart sloeg het weer om en trad de dooi in. In het zuiden van het land liep de temperatuur op tot lokaal 13°C. Van 10 tot en met 12 maart werd in een zuidelijke aanvoer zachte lucht onze kant op gevoerd. De temperatuur liep op 10 maart in Ell op tot 16,7°C, de hoogste temperatuur deze maand. Het weekend daarna duikelde de temperatuur weer naar beneden en werd het in een oostelijke stroming met veel wind wederom koud. In De Bilt werd 17 maart met een maximumtemperatuur van 0,0°C net geen ijsdag. In totaal telde maart 11 vorstdagen, tegen acht normaal. Vanaf 20 maart liep de temperatuur geleidelijk weer op, met de rest van de maand temperaturen iets onder of rond het langjarig gemiddelde. Gemiddeld over het land viel 60 mm neerslag, iets onder de normale hoeveelheid van 68 mm. In het weekend van 17 en 18 maart viel er in het zuiden lokaal sneeuw. De hoeveelheid zon lag met gemiddeld over het land 132 uren zon iets boven het langjarig gemiddelde van 125 uur.

April 2018

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 12,2°C, tegen een langjarig gemiddelde van 9,2°C, was april zeer zacht. De maand begon met temperaturen rond normaal. Tijdens de passage van hogedrukgebieden kwamen enkele koude nachten voor met vooral in het oosten en zuiden lichte vorst. In De Bilt vror het net niet; normaal daalt het kwik in vier etmalen tot onder het vriespunt. Er volgde een langdurige periode met zacht tot zeer zacht weer. De eerste warme dag van het zomerseizoen werd in De Bilt op 7 april genoteerd. In De Bilt waren er in totaal negen warme dagen, tegen normaal drie. Een tweede zeer warme periode volgde van 17 tot en met 22 april. De temperatuur liep landinwaarts op veel plaatsen op tot ruim boven de zomerse waarde van 25°C. De eerste zomerse dag viel in Bilt op 19 april. Hier kwam het in totaal tot drie zomerse dagen; normaal komen geen zomerse dagen voor in april in De Bilt. Het laatste deel van de maand lag de temperatuur rond of iets onder normaal. Met gemiddeld over het land 74 mm neerslag, tegen 44 mm normaal, was de maand zeer nat. Het natst was het deze maand in het westen en noorden met plaatselijk ongeveer 100 mm. Het droogst was het in het oosten met plaatselijk niet meer dan 45 mm. Met gemiddeld over het land ongeveer 181 uur, tegen 178 normaal, was de zonnenschijnduur vrijwel normaal.

3. Resultaten winter 2017/2018

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd. Er wordt eerst een overzicht op hoofdlijnen gegeven. Daarna volgen beknopte soortbesprekingen. Bijlage 1 geeft de ligging weer van de in 2017/2018 getelde Watervogelgebieden en PTT-routes die als basis zijn gebruikt voor de ANLb-monitoring in Gelderland (voor het overgrote deel ging het om dezelfde telgebieden en routes als tijdens het vorige seizoen).

3.1. Totalen

Watervogeltellingen

Tabellen 4-6 geven de aantallen van respectievelijk Blauwe Kiekendief, Goudplevier en Kleine Zwaan weer tijdens maandelijkse watervogeltellingen in seizoen 2017/2018 in Gelderland. De aantallen zijn

onderverdeeld in geschikt gebied (ANLb), referentiegebied en overig gebied. De categorie onbepaald heeft betrekking op gebiedstotalen; het betreft hier waarnemingen die niet nauwkeurig op kaart werden ingetekend en zodoende niet (met zekerheid) konden worden toegekend tot een van de categorieën geschikt, referentie of overig. Voor de ANLb-monitoring leveren alleen de categorieën geschikt en referentie bruikbare informatie op.

Net als in de voorgaande winter kwam een groot deel van de waarnemingen van Blauwe Kiekendief en Kleine Zwaan uit de categorieën overig en onbepaald. In het geval van Kleine Zwaan ging het veelal om gebiedstotalen voor open wateren (Wolderwijd en Nuldernauw). Deze bevinden zich buiten de gedeelten van Gelderland waar de beschikte gebieden en referentiegebieden voor ANLb liggen.

Tabel 4. Aantallen Blauwe Kiekendieven vastgesteld tijdens watervogeltellingen in Gelderland in seizoen 2017/2018, onderverdeeld in geschikt gebied (ANLb), referentiegebied en overig gebied. Onbepaald betreft aantallen die op telgebiedniveau zijn opgegeven.

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	Totaal
Beschikt	0	0	0	1	1	0	0	0	2
Referentie	0	0	2	0	1	1	0	0	4
Overig	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Onbepaald	2	3	3	4	1	2	2	1	18
Totaal	2	3	5	5	3	3	2	1	24

Tabel 5. Aantallen Goudplevieren vastgesteld tijdens watervogeltellingen in Gelderland in seizoen 2017/2018, onderverdeeld in geschikt gebied (ANLb), referentiegebied en overig gebied. Onbepaald betreft aantallen die op telgebiedniveau zijn opgegeven.

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	Totaal
Beschikt	532	646	5250	5034	3121	852	2	0	15437
Referentie	0	1	0	0	0	0	36	0	37
Overig	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Onbepaald	150	1	3	6	0	0	120	0	271
Totaal	682	648	5253	5040	3121	852	248	0	15844

Tabel 6. Aantallen Kleine Zwanen vastgesteld tijdens watervogeltellingen in Gelderland in seizoen 2017/2018, onderverdeeld in geschikt (ANLb) gebied, referentiegebied en overig gebied. Onbepaald betreft aantallen die op telgebiedniveau zijn opgegeven.

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	Totaal
Beschikt	0	0	0	5	0	0	0	0	5
Referentie	0	0	10	0	36	3	0	0	49
Overig	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Onbepaald	0	9	44	161	147	8	0	0	369
Totaal	0	9	54	166	183	11	0	0	423

Bij Blauwe Kiekendief ligt dit anders. Deze soort komt voor een groot deel wel in het agrarisch gebied voor, maar hier kan meespelen dat vooral jagende exemplaren worden waargenomen en dat deze soort een relatief groot gebied kan bestrijken (over meerdere percelen). Hierdoor is deze soort minder gemakkelijk toe te wijzen aan een van de categorieën beschikt, referentie en overig.

Bij de Goudplevier vielen de meeste waarnemingen binnen de categorie beschikt. Een groot deel is ingetekend op perceelniveau, namelijk 75% van de waarnemingen en zelfs 98% van de getelde vogels. In de belangrijkste maand voor deze soort in Gelderland (november) werden nagenoeg alle van de 5.253 exemplaren vastgesteld in beschikt gebied. Vergeleken met een jaar eerder viel op dat er nauwelijks Goudplevieren in referentiegebied werden vastgesteld; in het telgebied dat in november 2016 nog goed was voor 2500 Goudplevieren bleef de teller ditmaal steken op nul.

PTT-tellingen

De resultaten van de PTT-tellingen worden weergegeven in tabel 7. De aantallen zijn onderverdeeld in beschikt gebied, referentiegebied en overig gebied. Zoals ook al is aangegeven bij de watervogels, leveren voor de ANLb-monitoring alleen de categorieën beschikt en referentie bruikbare informatie op.

Het aantal Kepen lag aanzienlijk lager dan een jaar eerder (toen werden er bijna 700 geregistreerd, waarvan overigens minder dan een kwart binnen de categorieën beschikt en referentie). Van deze soort is bekend dat de aantallen per winter aanzienlijk fluctueren. In 2017/2018 werden slechts zes exemplaren vastgesteld op PTT-telpunten in beschikt gebied (ANLb), tegenover 51 in referentiegebied. Net als een jaar eerder werden er bijna tweemaal zoveel Geelgorzen vastgesteld op telpunten in referentiegebied dan in beschikt gebied (ANLb). Het ging echter opnieuw om kleine aantallen van respectievelijk tien en 19.

Op een zeer klein aantal telpunten werden ook Blauwe Kiekendieven en Goudplevieren aangetroffen. In het geval van Goudplevier ging het eenmaal om een groep van 350 exemplaren (in beschikt gebied) en eenmaal om een groep van tien (in referentiegebied).

3.2. Soortbesprekingen

Hieronder wordt voor de vijf onderzochte vogelsoorten een korte toelichting gegeven op de resultaten uit de winter van 2017/2018.

Blauwe Kiekendief

Naast de kleine aantallen broedvogels van het Waddengebied overwinteren enkele honderden broedvogels van buiten Nederland verspreid over het land. Ze gebruiken gezamenlijke slaapplekken in hoogveen- en heidegebieden, moerassen en boerenland waar tot enkele tientallen vogels bijeenkomen. De najaarstrek speelt zich grotendeels in oktober en begin november af. Streng winterweer in ons land en ten noordoosten daarvan zorgt vaak voor enige toestroom van Blauwe Kiekendieven. Tot diep in de winter kunnen zodoende verplaatsingen optreden. Overwinterende Blauwe Kiekendieven worden verspreid over het gehele land aangetroffen. De aantallen nemen wel al jarenlang af (zie figuur 1). Provincies met de ruimste verspreiding zijn Groningen, Friesland, Drenthe, Flevoland en Zeeland. Elders zijn er meer plekken aan te wijzen waar de soort verstek laat gaan. Dat betreft bijvoorbeeld aaneengesloten bossen zoals op de Veluwe. In Gelderland is de soort schaars. Buiten die bosgebieden valt ook het ontbreken in het agrarisch gebied van het centrale deel van de Achterhoek op, afgaande op vogeltellingen verricht voor het atlasproject in 2013-2015. De resultaten van de ANLb-monitoring in Gelderland in de winter van 2017/2018 pasten in dit beeld. Tijdens de watervogeltellingen van september tot april werden er in totaal 24 geteld (waarvan vijf in zowel november als december), terwijl

Tabel 7. Aantal Blauwe Kiekendieven, Geelgorzen, Goudplevieren, Kepen en Kleine Zwanen vastgesteld tijdens PTT-tellingen in Gelderland in de winter van 2017/2018 (periode 15 december tot 1 januari), onderverdeeld in beschikt (ANLb) gebied, referentiegebied en overig gebied.

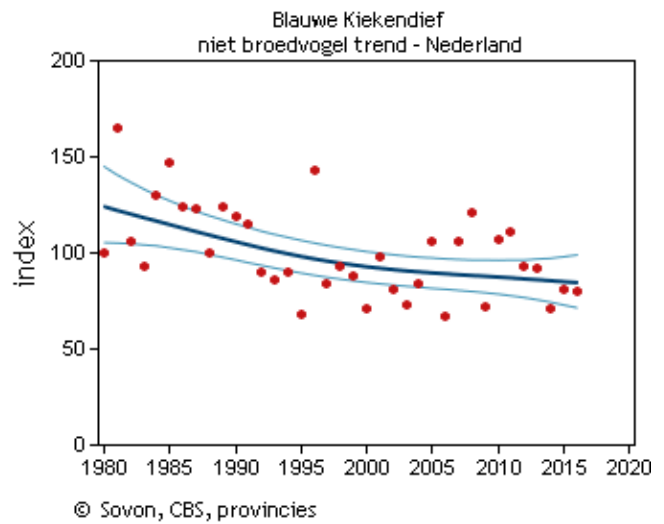
	totaal aantal punten	Bl. Kiekendief vogels (punten)	Geelgors vogels (punten)	Goudplevier vogels (punten)	Keep vogels (punten)	Kl. Zwaan vogels (punten)
Beschikt	569	2 (2)	10 (8)	350 (1)	6 (3)	0 (0)
Referentie	753	1 (1)	19 (10)	10 (1)	51 (6)	0 (0)
Overig	1184	1 (1)	7 (5)	0 (0)	27 (19)	0 (0)
Totaal	2506	4 (4)	36 (23)	360 (2)	84 (28)	0 (0)

de PTT-tellingen in december resulteerden in vier exemplaren. In totaal vier waarnemingen werden ingetekend in beschikt gebied (ANLb) en vijf in referentiegebied. Slechts een klein aantal waarnemingen – zelfs nog iets minder dan in 2016/2017 – is dus te relateren aan meetlocaties in het kader van ANLb-monitoring.

Geelgors

De Nederlandse broedvogels blijven hoofdzakelijk in eigen land en vormen wintergroepen op voedselrijke plekken. In uitzonderlijke gevallen, zoals de voor de Hamster ingerichte akkers in Zuid-Limburg, gaat het om vele honderden of zelfs meer. Doortrek van Scandinavische en Duitse vogels treedt alleen op bescheiden schaal op. De meeste trek vindt plaats in oktober en begin november. Van de voorjaarstrek is weinig te merken, het meest nog in februari en maart.

Overwinterende Geelgorzen worden hoofdzakelijk aangetroffen in Oost-Nederland. De aantallen staan de laatste jaren wel flink onder druk (zie figuur 3). Vooral Drenthe en Zuidoost-Groningen zijn van belang voor de soort, maar ook op diverse plekken in Overijssel, Gelderland, het oosten van Noord-

Figuur 1. Trend van de Blauwe Kiekendief (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Blauwe Kiekendief

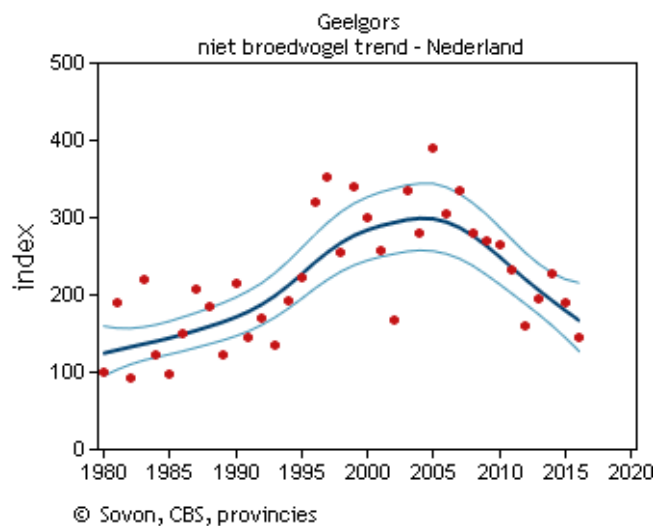
Figuur 2. Waarnemingen van Blauwe Kiekendieven in Gelderland in de winter van 2017/2018 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

Brabant en Limburg is de soort betrekkelijk goed vertegenwoordigd.

In Gelderland ligt het accent op de Veluwe en de Achterhoek. Dit waren ook de gebieden met de hoogste aantallen tijdens de PTT-tellingen in de winter van 2017/2018. De aantallen stelden echter weinig voor; op 23 telpunten werden in totaal 36 exemplaren geteld. Vrijwel overal ging het om één of hooguit enkele exemplaren per punt. Duidelijke concentraties werden niet aangetroffen. In totaal werden op acht van 569 (1,4%) punten in beschikt gebied Geelgorzen aangetroffen, tegenover tien van 753 (1,3%) punten in referentiegebied.

Goudplevier

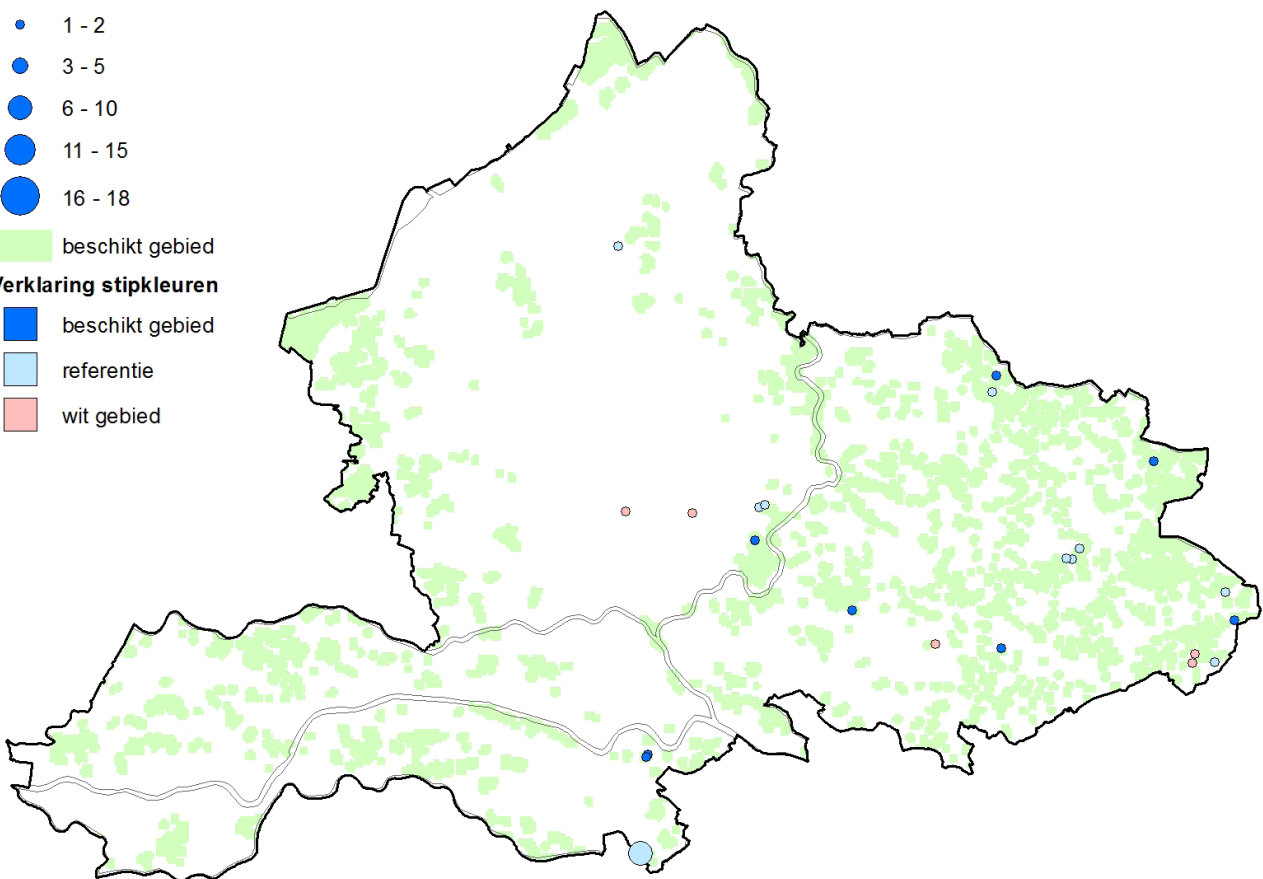
De najaarstrek krijgt vorm in augustus en leidt tot piekaantallen in oktober en november. De grootste concentraties bevinden zich dan in het Waddengebied en open boerenland in het westen en noorden van het land. Het voorkomen in de winter wordt sterk door het weer bepaald. In zachte winters blijven grote aantallen hangen, maar bij strenge vorst verdwijnen ze vrijwel helemaal. De voorjaarsstrek vindt grotendeels plaats tussen eind februari

Figuur 3. Trend van de Geelgors (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

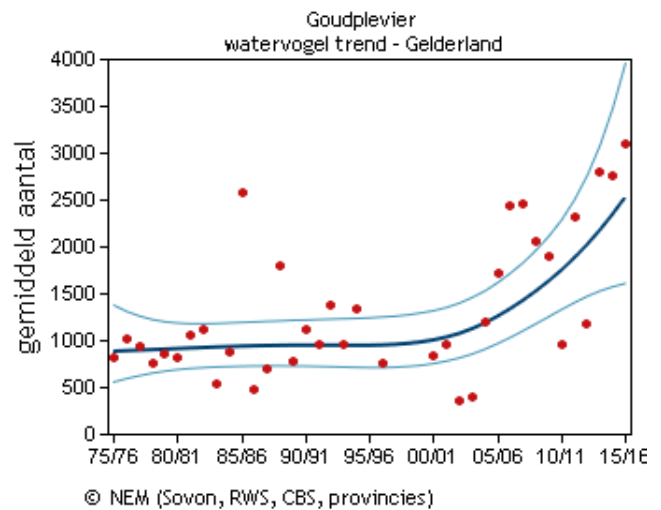
Geelgors

- 1 - 2
 - 3 - 5
 - 6 - 10
 - 11 - 15
 - 16 - 18
 - beschikt gebied
- Verklaring stipkleuren**
- beschikt gebied
 - referentie
 - wit gebied

Figuur 4. Waarnemingen van Geelgorzen in Gelderland in de winter van 2017/2018 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

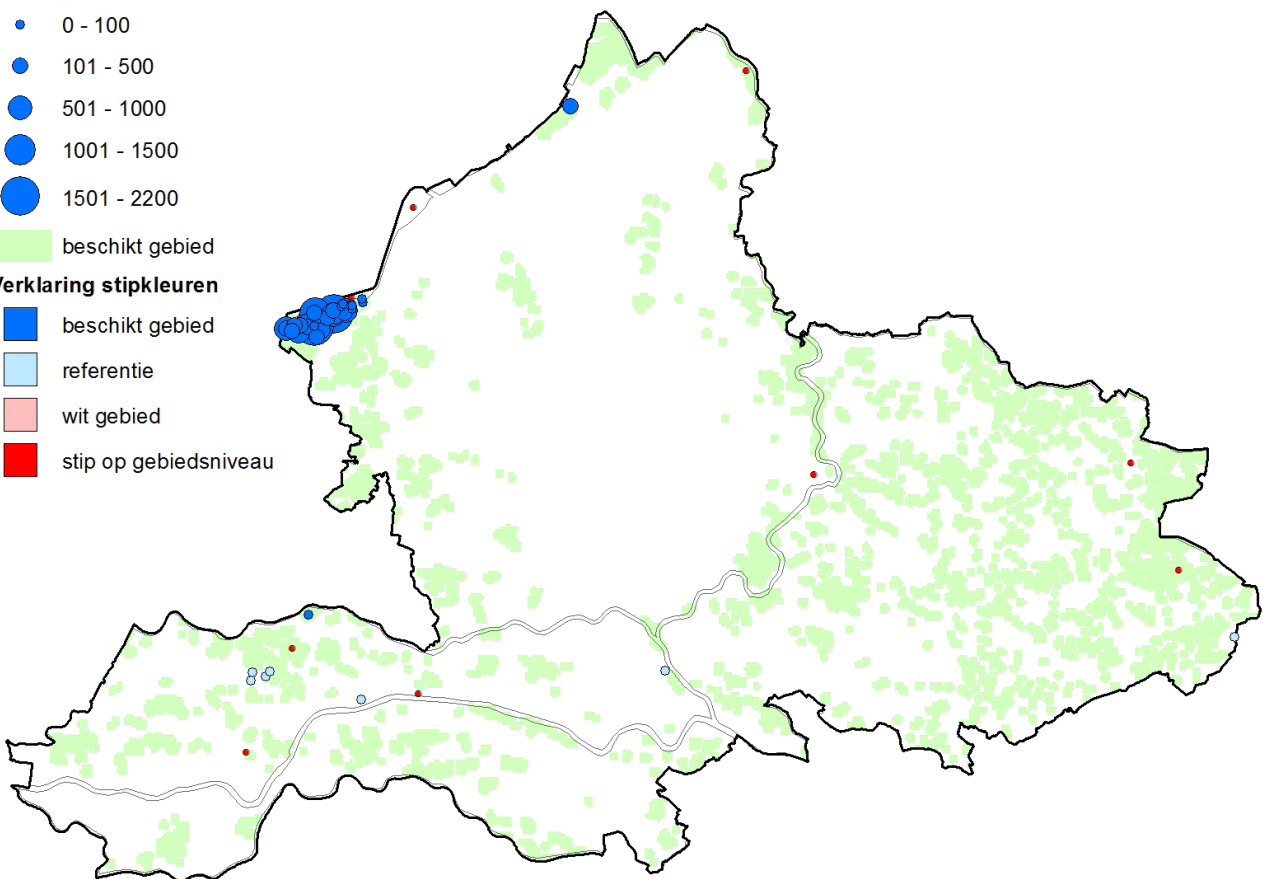
en half april. Het geschatte maximum komt tegenwoordig uit op 160.000-220.000 exemplaren met een piek in november (2009-2014). Vergeleken met de situatie rond 1975 zijn Goudplevieren uit grote delen van het binnenland verdwenen, in ieder geval uit intensief gebruikt boerenland. Tegelijkertijd namen de aantallen in de Waddenzee sterk toe. Overwinterende Goudplevieren worden hoofdzakelijk aangetroffen in de kustprovincies; de Randmeerkust ligt aan de grens. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de soort in Gelderland in aantallen van betekenis alleen wordt opgemerkt in de polders rond Nijkerk en Elburg. Intrigerend is dat hier de laatste jaren sprake is van een toename (zie figuur 5). Het verspreidingsbeeld in de winter van 2017/2018 leek op dat in het vorige seizoen, maar enkele verschillen sprongen in het oog. Zo lag het aantal tijdens de piek in november op een iets lager peil (ca. 5.300 tegenover 8.800). Dit kwam vooral door het ontbreken van groepen (in referentiegebied) tussen Harderwijk en Elburg; in november 2016 werden er hier ca. 2.500 geteld. Wel bleven er ditmaal relatief veel exemplaren tot in januari langs de Randmeerkust aanwezig, wellicht samenhangend met de zachte weeromstandigheden.

Figuur 5. Trend van de Goudplevier (niet-broedvogels) in Gelderland, gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Goudplevier

- 0 - 100
 - 101 - 500
 - 501 - 1000
 - 1001 - 1500
 - 1501 - 2200
 - geschikt gebied
- Verklaring stipkleuren**
- geschikt gebied
 - referentie
 - wit gebied
 - stip op gebiedsniveau

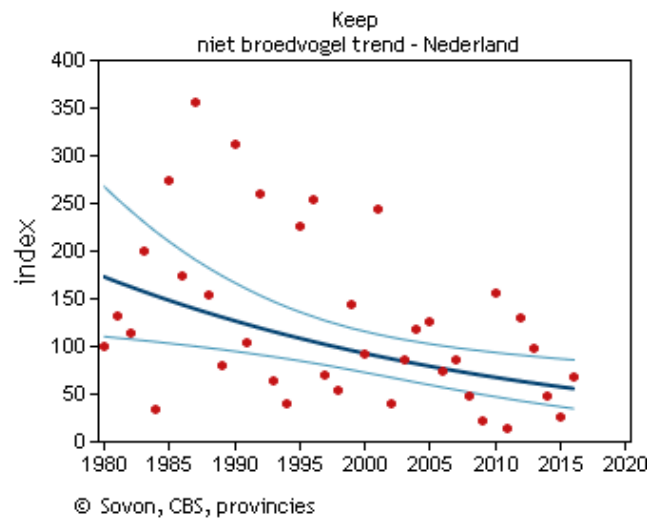

Figuur 6. Waarnemingen van Goudplevieren in Gelderland in de winter van 2016/2017 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

Keep

In de trektijd en winter duiken Scandinavische en West-Russische Kepen in ons land op. Ze zijn het talrijkst in bosrijke streken. De najaarstrek begint eind september, piekt meestal in de tweede helft van oktober en houdt aan tot diep in november. De jaarlijks waargenomen aantallen schommelen hevig, en dat geldt ook voor de aantallen overwinteraars. Een overvloedige oogst van beukenootjes bindt grotere aantallen overwinterende Kepen aan ons land dan een mager seizoen. Ondanks de hevige jaarlijkse schommelingen vertoont de landelijke trend een afname (zie figuur 7). De voorjaarstrek speelt zich af tussen half februari en half april, in sommige voorja- ren iets later.

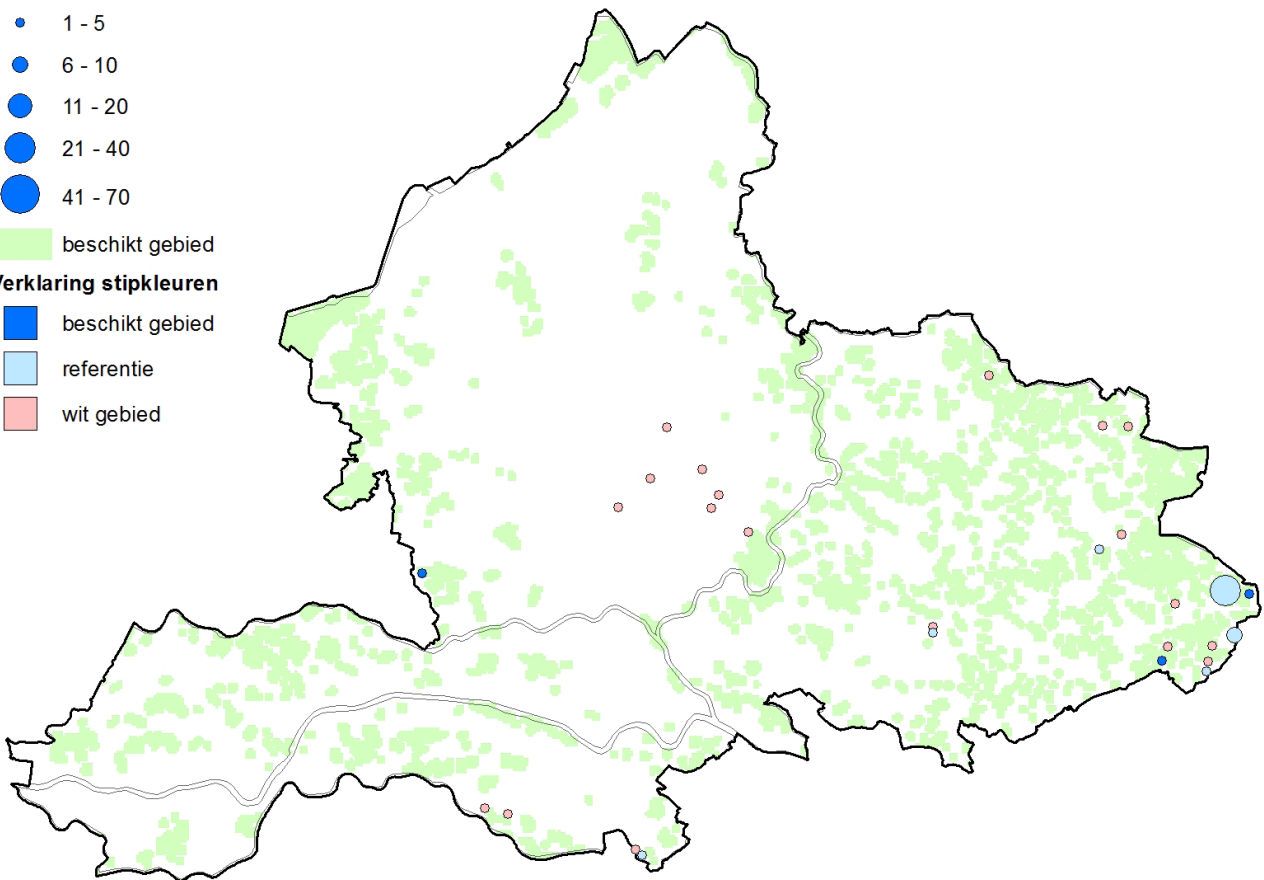
Hoewel de Keep in het gehele land als overwinte- raar kan opduiken, springt Gelderland er in posi- tieve zin uit. De soort wordt hier in relatief hoge aantallen aangetroffen, met name op de Veluwe en in de Achterhoek. Lokaal in Drenthe en Zuidoost- Groningen worden soortgelijke concentraties aan- getroffen, maar in andere delen van het land is het voorkomen grilliger. De PTT-tellingen in Gelderland in de winter van 2017/2018 resulteerden in slechts

Figuur 7. Trend van de Keep (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Punt Transect Tellingen project (PTT). Weergegeven is de jaarlijkse index van de winterpopulatie in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsin- terval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Keep

- 1 - 5
 - 6 - 10
 - 11 - 20
 - 21 - 40
 - 41 - 70
- geschikt gebied
- Verklaring stipkleuren**
- geschikt gebied
 - referentie
 - wit gebied

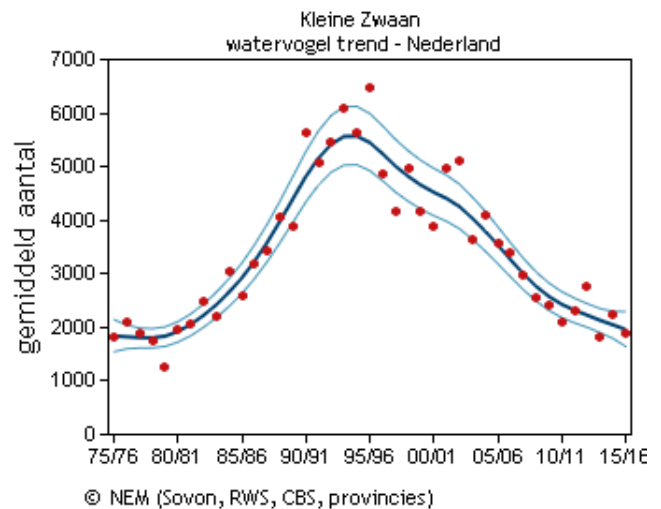
Figuur 8. Waarnemingen van Kepen in Gelderland in de winter van 2017/2018 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

84 exemplaren (tegenover bijna 700 een jaar eerder). De grootste concentratie werd aangetroffen in de omgeving van Winterswijk. De aantallen in beschikt (ANLb) en referentiegebied waren verre van indrukwekkend; in beschikt gebied werden in totaal slechts zes exemplaren geteld op drie telpunten en in referentiegebied ging het om 51 exemplaren op zes punten. Opvallend is dat het aantal getelde Kepen landelijk gezien juist iets hoger was dan in 2016/2017 (zie www.sovon.nl/sites/default/files/doc/nieuwsbrieven/ptt-nieuwsbrief_januari_2018.pdf).

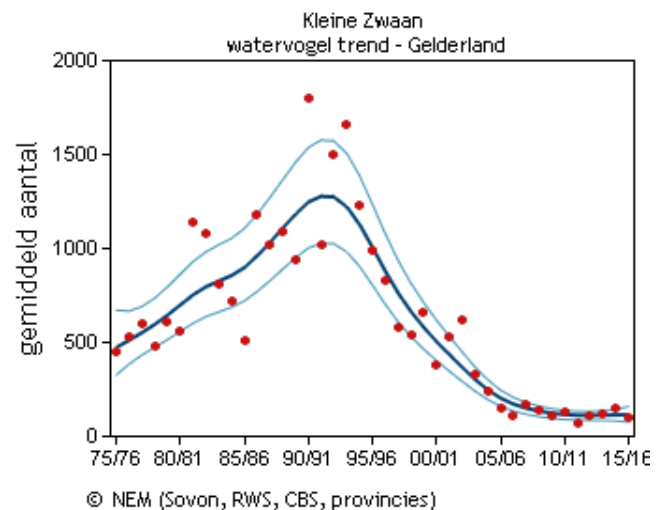
Kleine Zwaan

Kleine Zwanen arriveren vanaf oktober in ons land en vertrekken weer in februari of maart, tegenwoordig in toenemende mate al in december-januari. De eerst aangekomen vogels zoeken grote open wateren op, vooral het Lauwersmeer, Veluwemeer en IJsselmeer. Hier foerageren soms meer dan 1000 Kleine Zwanen op waterplanten. Wanneer deze voedselvoorraad eenmaal is uitgeput, verkassen ze naar boerenland. Ze benutten dan voedselresten op akkers en in plas-drassituaties in graslanden, bijvoorbeeld na overstromingen langs de Grote Rivieren. Sneeuw en vorst zorgen voor enige verplaatsingen binnen het land, met meer nadruk op de zuidwestelijke helft. De landelijke aantallen namen vanaf 1975 eerst toe, maar vanaf 1995 weer af (zie figuur 9). De afname hangt samen met tegenvallend broedsucces: het aandeel jongen in de wintergroepen is al vele jaren relatief laag. De vogels blijven bovendien steeds korter in ons land pleisteren. Desondanks overwintert soms de helft van de Noordwest-Europese populatie in Nederland. Het geschatte maximum komt tegenwoordig uit op 7600-11.000 exemplaren (2009-2014).

De verspreiding van de Kleine Zwaan in Nederland is verre van gelijkmatig, met zelfs tussen de waterrijke gebieden grote verschillen. De Randmeren behoren tot de reguliere overwinteringsgebieden en dat maakt dat Gelderland als belangrijke provincie voor deze soort geldt. Elders in deze provincie wordt de soort hoofdzakelijk aangetroffen in het Rivierengebied, maar de aantallen hier zijn een stuk lager. De trend voor Gelderland verschilt weinig van de landelijke (zie figuur 10). De vogeltellingen die verricht werden in het kader van de ANLb-monitoring in Gelderland in de winter van 2017/2018 lieten een soortgelijk beeld zien. Buiten een concentratie op de open wateren van het Wolderwijd en Nuldernauw, met lagere aantallen in de directe omgeving daarvan, werd de soort maar op enkele plekken geregistreerd. Met 183 exemplaren was januari de beste maand. Ter vergelijking: in het voorgaande seizoen bedroeg het maximum bijna 500

Figuur 9. Trend van de Kleine Zwaan (niet-broedvogels) in Nederland, gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoenen juli t/m juni). Weergegeven is het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijn).

Figuur 10. Trend van de Kleine Zwaan (niet-broedvogels) in Gelderland, gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoenen juli t/m juni).

(in december). Mogelijk is het zachte weer in december 2017 en januari 2018 van invloed geweest op de achterblijvende aantallen die Gelderland aandeden, al dan niet in combinatie met lage aantallen jonge vogels door een tegenvallend broedseizoen in 2017. Het aandeel en aantal exemplaren van deze soort dat zich in 2017/2018 in Gelderland in het agrarisch gebied (beschikt ANLb + referentie) bevond was weliswaar iets hoger dan in het voorgaande seizoen, maar nog steeds gering. Over het hele telseizoen werden er slechts vijf exemplaren vastgesteld in beschikt en 49 in referentiegebied.

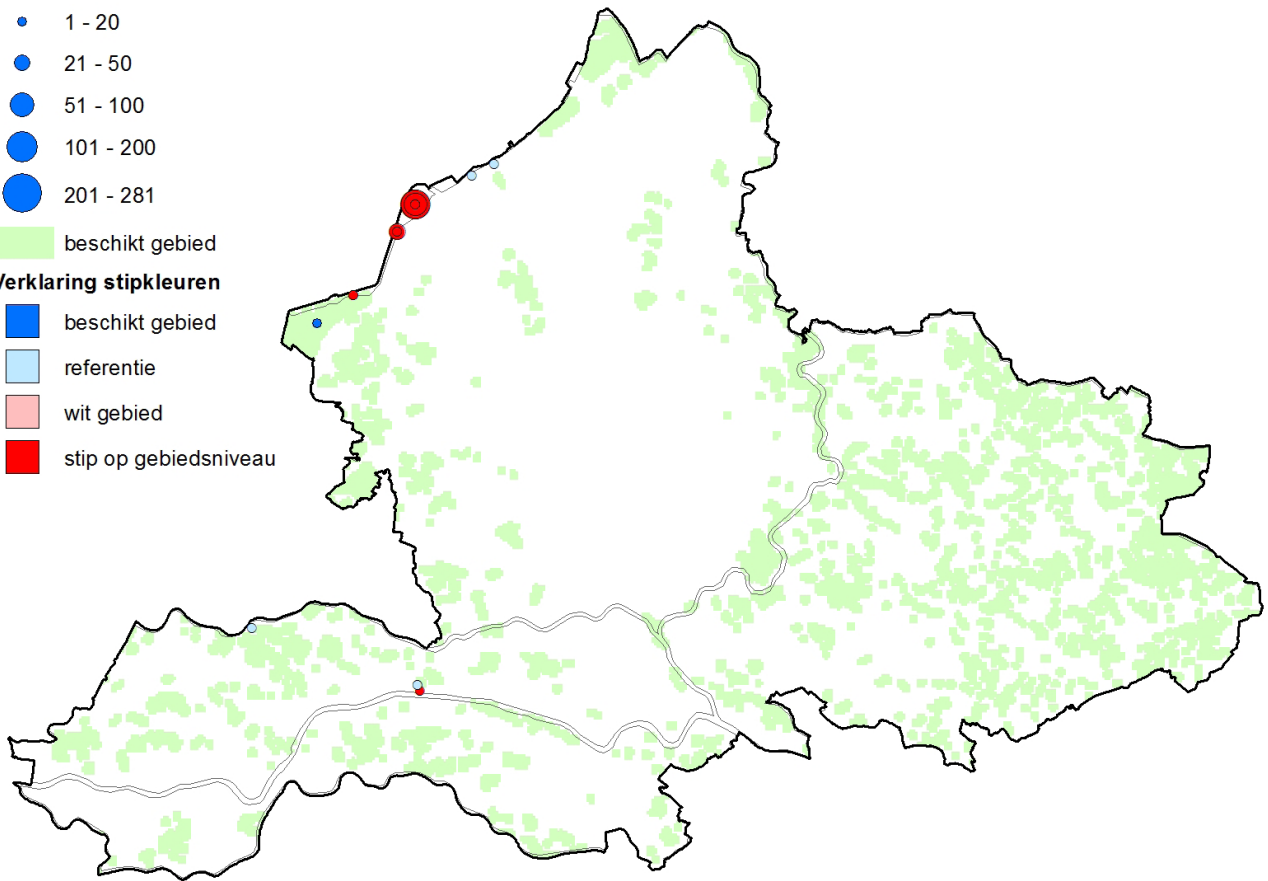
Kleine zwaan

- 1 - 20
- 21 - 50
- 51 - 100
- 101 - 200
- 201 - 281

beschikt gebied

Verklaring stipkleuren

- beschikt gebied
- referentie
- wit gebied
- stip op gebiedsniveau

Figuur 11. Waarnemingen van Kleine Zwanen in Gelderland in de winter van 2017/2018 verricht tijdens tellingen in het kader van de ANLb-monitoring.

4. Conclusies en aanbevelingen

Bij de reeds langlopende monitoring van niet-broedvogels in Gelderland is in de winter van 2017/2018 voor de tweede maal op rij de in deze rapportage beschreven aanpak gevolgd, specifiek met het oog op het recent opgezette ANLb-monitoringsprogramma binnen deze provincie. Door de komende jaren deze aanpak te continueren zal het beeld voor de verschillende doelsoorten steeds duidelijker worden. De volgende bevinden uit de winter van 2017/2018 springen het meeste in het oog:

1. Het gericht benaderen van (potentiële) tellers had al snel zijn vruchten afgeworpen. Eind 2016 is hierdoor met name het aantal getelde PTT-routes substantieel toegenomen. Mede dankzij een herhaalde oproep voorafgaand aan de telling van december 2017 is het aantal getelde PTT-punten op peil gebleven, namelijk 569 in beschikt (557 in 2016) en 753 in referentiegebied (765 in 2016). Het blijft echter zaak om het contact met de tellersgroep warm te houden (herhaaldelijke oproepen) en opnieuw soortgelijke wervingsacties te doen.
2. Ook aan de oproepen om tijdens watervogeltellingen doelsoorten nauwkeurig op kaart in te tekenen is gehoor gegeven. Vooral voor de Goudplevier leverde dit veel waardevolle gegevens op (Kleine Zwaan en Blauwe Kiekendief kwamen wederom in veel kleinere aantallen voor in het agrarisch gebied). In totaliteit bedroeg het aandeel bruikbare – op stip-niveau ingetekende – waarnemingen 58%, tegenover 48% in het vorige seizoen.
3. Van alle vijf de doelsoorten zijn in de winter van 2017/2018 bruikbare data verzameld. De soorten verschillen onderling tamelijk sterk. Kleine Zwaan en Goudplevier komen weliswaar in behoorlijke aantallen voor, maar hun verspreiding is in sterke mate beperkt tot enkele kerngebieden. Blauwe Kiekendief komt in kleine aantallen voor en juist met een wijde verspreiding. De beide zangvogels worden jaarlijks in een korte periode geteld (tijdens de PTT-tellingen). Het is van belang om deze verschillen scherp voor ogen te houden, niet alleen bij de interpretatie van de resultaten maar ook bij het op peil houden van de monitoringsspanningen in de komende jaren.
4. Voor een uitvoerige analyse van de resultaten om effecten van agrarisch natuurbeheer in beeld te brengen is het na twee seizoenen nog te vroeg. De in deze rapportage gepresenteerde getallen moeten als een indicatie worden beschouwd.
5. Het aantal voor ANLb-monitoring geschikte waarnemingen (categorieën beschikt ANLb en referentie) was in de winter van 2017/2018 voor Blauwe kiekendief (totaal negen) net als in de voorgaande winter zeer gering. Voor Goudplevier (totaal 15.834) was dit opnieuw hoog, voor Kleine Zwaan (totaal 54; iets hoger dan vorige winter), Geelgors (totaal 29; lager dan vorige winter) en Keep (totaal 57; lager dan vorige winter) daar tussenin.
6. Het verdient aanbeveling om nader te bepalen welke analysemogelijkheden er zijn voor elk van de doelsoorten. De exacte aanpak van analyses is nog niet vastgelegd, ook niet binnen een landelijke context. Voor Goudplevier lijken de mogelijkheden voor analyse van effecten van ANLb-beheer kansrijk, ten minste binnen het deel van Gelderland waar de soort veel voorkomt. Met 100-en exemplaren van deze soort in de piekmaanden zullen patronen in voorkomen in beeld gebracht kunnen worden. Hierbij kan gedacht worden aan verschillen in aantallen of dichtheden tussen ANLb- en referentiegebieden. Veel zeldzamere wintergasten als Blauwe Kiekendief en – in mindere mate – Kleine Zwaan gelden daarentegen meer als icoonsoorten. Hun aanwezigheid in een bepaald gebied is van betekenis maar de lage aantallen waarin ze voorkomen stellen beperkingen aan de analysemogelijkheden. Het zal hier eerder aankomen op een algemenere vergelijking tussen de aan- en afwezigheid in ANLb- en referentiegebieden.
7. Van Geelgors en Keep zijn redelijke aantallen waarnemingen verzameld. Wel moet bedacht worden dat de aantallen per winter nogal kunnen fluctueren (met name bij Keep). Wellicht kan het aantal bruikbare waarnemingen nog verder omhoog worden gebracht door gericht te kijken of er regio's zijn, waar deze soorten te verwachten zijn, waar nog geen PTT-telpunten liggen (en daar gericht tellers te werven). In de winter verblijven Geelgorzen en Kepen geregeld in gemengde groepen op voedselrijke plekken samen met andere zangvogelsoorten. Het kan interessant zijn om ook de waarnemingen van een aantal andere voor het agrarisch gebied kenmerkende soorten (Ringmus, Kneu, Groenling, Rietgors, etc.) ter ondersteuning te betrekken bij de analyses en eventueel ook te kijken naar de totale soortenrijkdom van meetpunten.

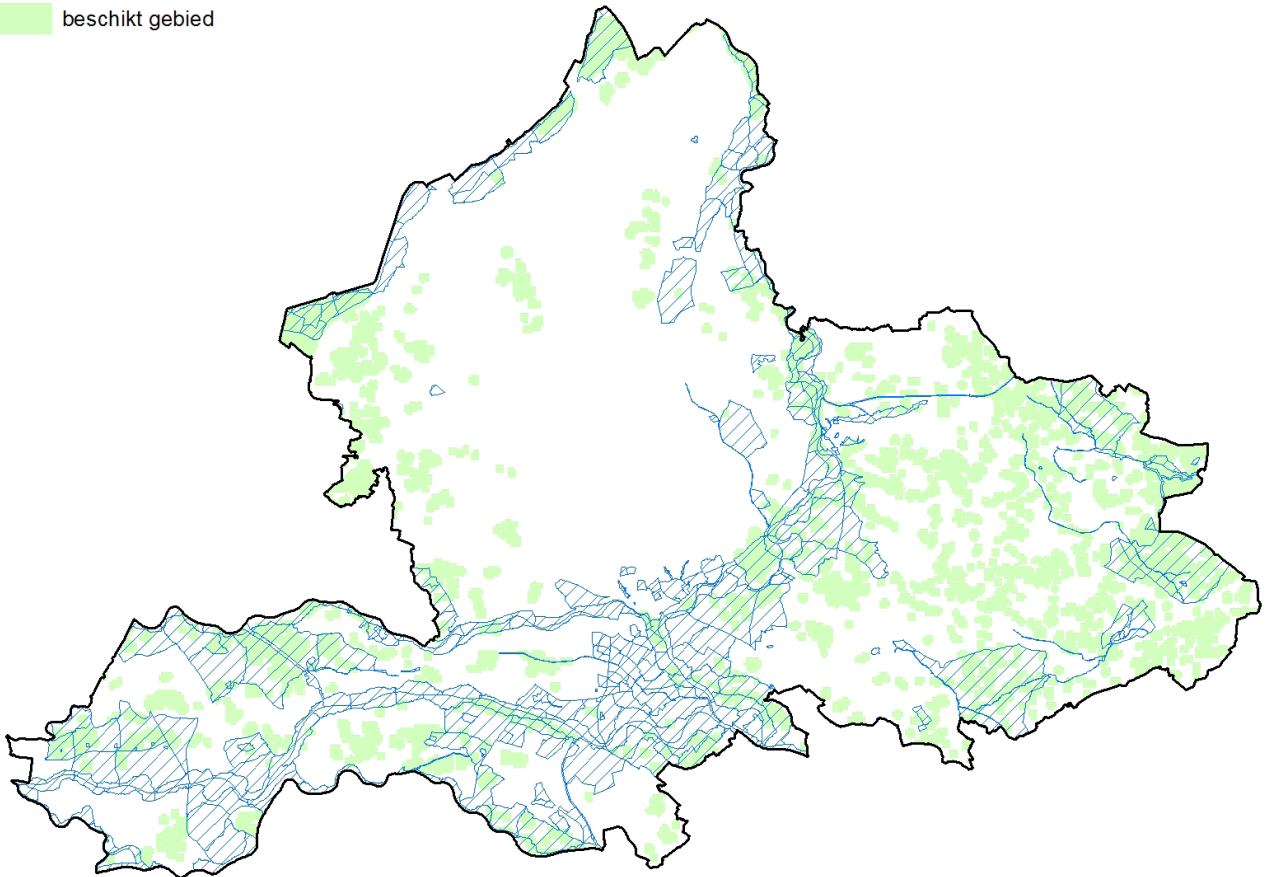
Verwijzingen

- HORNMAN M., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K. & KLAASSEN O. 2012. Handleiding Sovon Watervogel- en slaaplaatstellingen. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HORNMAN M., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., KLAASSEN O., VAN WINDEN E., SOVON GANZEN- EN ZWANENWERK GROEP & SOLDAAT L. 2015. Watervogels in Nederland in 2013/2014. Sovon-rapport 2015/72, RWS-rapport BM 15.21. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KLEEFSTRA R., VAN ROOMEN M., VAN WINDEN E. & TANGER D. 2014. Pleisterende Goudplevieren en Kieviten in Nederland. Trends in aantallen en verspreiding sinds de jaren zeventig. Limosa 87: 20-32.
- KOFFIJBERG K., VAN ROOMEN M., BERREVOETS C. & NOORDHUIS R. 2000. Tellen van watervogels in Nederland: verdere ontwikkelingen en integratie vanaf 2000. Sovon-onderzoeksrapport 2000/05. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN MANEN W. & DE JONG A. 2016. Handleiding Punt Transect Tellingen project (PTT). Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SLATERUS R. 2018. Wintervogels binnen ANLb-monitoringsgebieden in Gelderland in de winter van 2016/2017. Sovon-rapport 2018/30. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SOLDAAT L., VAN WINDEN E., VAN TURNHOUT C., BERREVOETS C., VAN ROOMEN M. & VAN STRIEN A. 2004. De berekening van indexen en trends bij het watervogelmeetnet. Sovon-onderzoeksrapport 2004/02. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.
- TEUNISSEN W., VAN TURNHOUT C., SOLDAAT L. & VOGEL R. 2015. Monitoring van vogels in de leefgebieden droge en natte dooradering. Sovon-rapport 2015/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland.
-

Bijlage

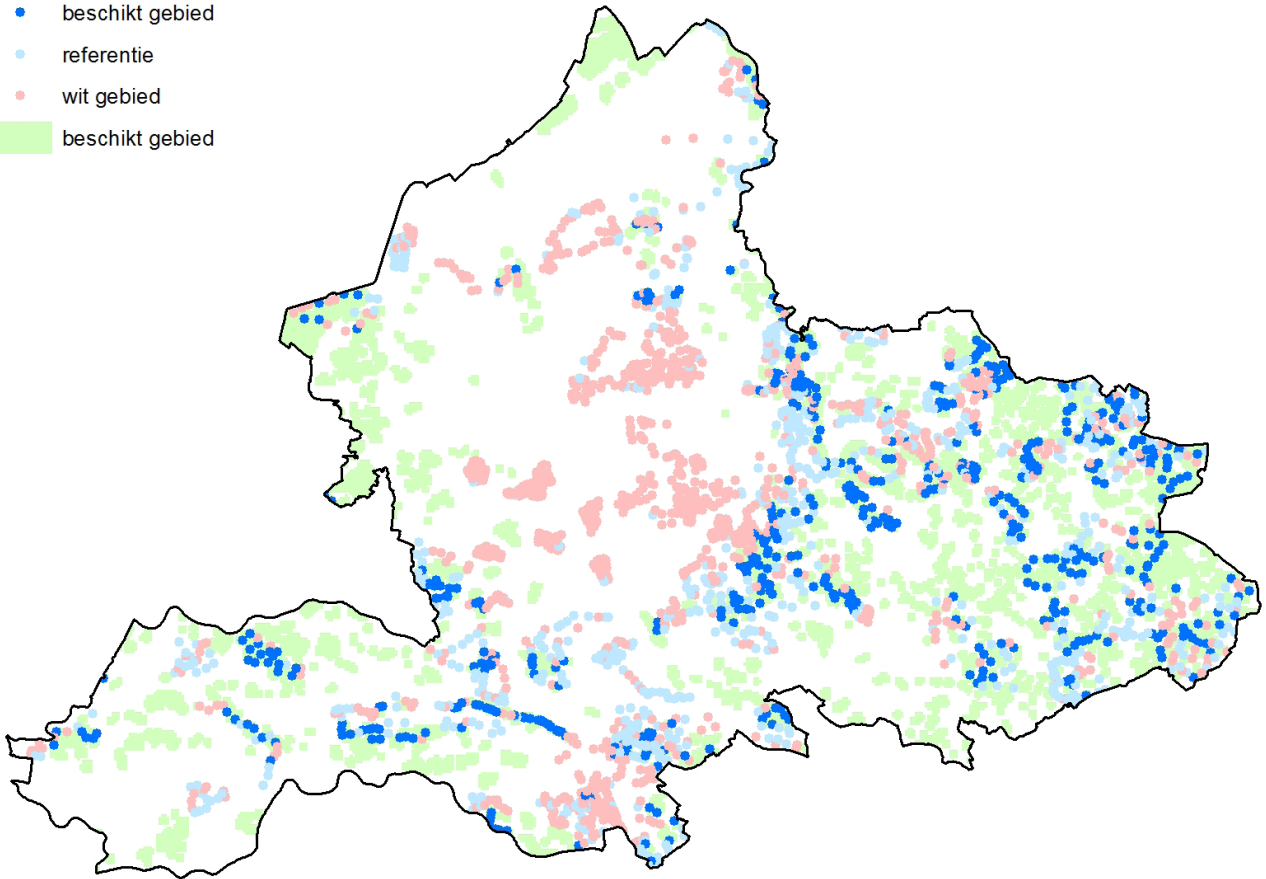
Bijlage 1. Watervogeltelgebieden en PTT-telpunten geteld in 2017/2018 in Gelderland

- getelde watervogelgebieden
- beschikt gebied

getelde PTT punten

- beschikt gebied
- referentie
- wit gebied
- beschikt gebied

In opdracht van:

provincie
GELDERLAND

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

